

Aangetekend met ontvangstbewijs BB-BEDR-BVG-20240603511

3M Belgium bv
Hermeslaan 7
1831 MACHELEN

Vlaamse overheid
**Openbare Vlaamse
Afvalstoffenmaatschappij**
Stationsstraat 110
2800 MECHELEN
T 015 284 284
F 015 203 275
ovam.vlaanderen.be

uw bericht van		afdeling	Bodembeheer
uw kenmerk		dienst/team	Team Bedrijven
bijlagen	vraag tot wijziging of aanvulling	contactpersoon	Klantenbeheer (015 284 458)
Mechelen	26.07.2024	ons kenmerk	BB-BEDR-BVG-20240603511 (Dossiernummer: 732)

Kennisgeving van een vraag tot aanvulling of wijziging van het gefaseerd bodemsaneringsproject

Geachte heer,
Geachte mevrouw,

De OVAM ontving op 30 april 2024 het verslag van het gefaseerd bodemsaneringsproject met als titel 'Gewijzigd eerste gefaseerd bodemsaneringsproject - Percelen met woonfunctie en recreatieve gebieden ten zuiden van de E34 - deel aanpak humaan-toxicologisch risico voor PFAS in het vaste deel van de aarde'. ERM NV stelde dit bodemsaneringsproject op op 30 april 2024.

Dit gefaseerd bodemsaneringsproject heeft betrekking op de aanpak van de humaan-toxicologische risico's van de verontreiniging met verontreiniging met PFAS-componenten in het vaste deel van de aarde die ontstaan is op de terreinen van 3M.

Wij brengen u op de hoogte dat de OVAM wijzigingen of aanvullingen oplegt op grond van artikel 50 van het Bodemdecreet en overeenkomstig artikel 89 van het Vlarebo. Het besluit met de gevraagde wijzigingen of aanvullingen vindt u als bijlage bij deze brief.

Beroep

U kunt tegen deze beslissing bij de Vlaamse Regering een beroep indienen overeenkomstig de bepalingen van artikel 153 tot en met 155 van het Bodemdecreet.

Hoe gaat u te werk?

Om ontvankelijk te zijn, moet het beroepsschrift:

- binnen een termijn van 30 dagen ingediend worden na ontvangst van de brief waartegen men in beroep wenst te gaan;
- een kopie van de brief bevatten waartegen men in beroep wenst te gaan;
- verstuurd worden bij ter post aangetekende zending met ontvangstbewijs of afgegeven worden tegen ontvangstbewijs aan de Vlaamse Regering op volgend adres:

Vlaamse overheid
Departement Omgeving
Afdeling Beleidsontwikkeling en juridische ondersteuning
Koning Albert II-laan 15 bus 547
B - 1210 Brussel.

Aanvullende informatie

Wij vragen u het dossiernummer **732** te vermelden als u contact opneemt met de OVAM.

Hoogachtend,
Voor Ann Cuyckens, afdelingshoofd

20240403511

Renée Hoebeke
deskundige

Kopie:

ERM NV
Cantersteen 47
1000 BRUSSEL

Vraag tot aanvulling of wijziging gefaseerd bodemsaneringsproject

Vlaamse overheid
Openbare Vlaamse
Afstoffenmaatschappij
Stationsstraat 110
2800 MECHELEN
T 015 284 284
F 015 203 275
ovam.vlaanderen.be

Kenmerk: A-26445

Datum: 26.07.2024

Identificatie van het gefaseerd bodemsaneringsproject

Informatie over het gefaseerd bodemsaneringsproject

- dossiernummer OVAM: 732
- titel: Gewijzigd eerste gefaseerd bodemsaneringsproject - Percelen met woonfunctie en recreatieve gebieden ten zuiden van de E34 - deel aanpak humaan-toxicologisch risico voor PFAS in het vaste deel van de aarde
- opgesteld door: ERM nv
- in opdracht van: 3M Belgium bv
- datum: 30 april 2024
- ontvangstdatum: 30 april 2024

Dit gefaseerd bodemsaneringsproject heeft betrekking op de aanpak van de humaan-toxicologische risico's van de verontreiniging met PFAS-componenten in het vaste deel van de aarde die ontstaan is op de terreinen van 3M Belgium. Een overzicht van de betrokken gronden is gegeven in de lijst in bijlage.

Uiteenzetting

Op grond van artikel 50, §1 van het Bodemdecreet spreekt de OVAM zich uit over de conformiteit van het gefaseerd bodemsaneringsproject met de bepalingen van dit decreet.

Bij de beoordeling van de conformiteit van het gefaseerd bodemsaneringsproject heeft de OVAM zich gebaseerd op het volgende:

- het Bodemdecreet van 27 oktober 2006 (artikel 47 tot en met 54, inzonderheid op artikel 50, §1);
- het VLAREBO-besluit van 14 december 2007 (artikel 77 tot en met 89, inzonderheid op artikel 87 tot en met 89);
- de standaardprocedure 'Bodemsaneringsproject';
- de codes van goede praktijk, zoals uitgewerkt door de OVAM;
- het beschrijvend bodemonderzoek met als titel 'Beschrijvend Bodemonderzoek - 3M Zwijndrecht en omgevende gebieden', opgesteld door ERM nv op 22 december 2023;
- het gefaseerd bodemsaneringsproject met als titel 'Gewijzigd eerste gefaseerd bodemsaneringsproject - Percelen met woonfunctie en recreatieve gebieden ten zuiden van de E34 - deel aanpak humaan-toxicologisch risico voor PFAS in het vaste deel van de aarde' opgesteld door ERM nv op 30 april 2024.

Ontvankelijk en volledig gefaseerd bodemsaneringsproject

De OVAM heeft het gefaseerd bodemsaneringsproject op 8 mei 2024 ontvankelijk en volledig bevonden.

Kennisgeving

Op 8 mei 2024 verzocht de OVAM de gemeentebesturen van Zwijndrecht en van Beveren om een openbaar onderzoek te organiseren. Dit openbaar onderzoek is door de gemeentes gehouden gedurende de periode van 23 mei 2024 tot en met 21 juni 2024. Er zijn bij de gemeente Zwijndrecht 11 bezwaarschriften ingediend. Er zijn bij de gemeente Beveren geen bezwaarschriften ingediend.

Op 14 mei 2024 werden de eigenaars en gebruikers van de gronden waarop werkzaamheden noodzakelijk zijn door de OVAM op de hoogte gebracht dat een ontvankelijk en volledig gefaseerd bodemsaneringsproject werd ingediend en van hun mogelijkheid om eventuele bezwaren of opmerkingen aan de OVAM mee te delen.

Er werden door betrokken eigenaars en/of gebruikers 45 bezwaarschriften rechtstreeks bij de OVAM ingediend. Een aantal bezwaarschriften betrof vragen bij het beschrijvend bodemonderzoek of bij het bodemsaneringsproject. Deze werden beantwoord aan de vraagstellers. Een aantal bezwaarschriften werd zowel bij de gemeente Zwijndrecht als bij de OVAM ingediend. Bij de ontvangen bezwaarschriften zijn er bezwaarschriften van bewonersvereniging Zwijndrecht Gezond, van Grondrecht vzw en van Climaxi vzw.

De bezwaren en opmerkingen kunnen als volgt worden samengevat:

- er is onvoldoende gecommuniceerd over het bodemsaneringsproject waardoor eigenaars en gebruikers niet de kans hadden om zich te informeren of te reageren;
- de volledige tuinen moeten ontgraven worden en in de oorspronkelijke staat hersteld om toekomstige wijzigingen van gebruik en /of bewoners te ondervangen;
- de sanering moet een volledige verwijdering van de verontreiniging inhouden zodat het bodemattest na de sanering aangeeft dat er geen verontreiniging meer aanwezig is;
- het niet saneren van tuinen die niet worden gebruikt als moestuin of kippenren is een inperking van de saneringsplicht van 3M Belgium;
- de term 'moestuin' is onduidelijk omschreven en het is niet duidelijk of fruitbomen en notelaars hier wel of niet onder vallen;
- het moet mogelijk zijn om de tuin niet te laten saneren;
- het moet mogelijk zijn om na de sanering terug om eieren van eigen kippen te consumeren;
- het moet mogelijk zijn om na de sanering kippen te houden voor het verwerken van afval en het plezier. Kippenrennen moeten daarom hersteld worden waar dit gewenst wordt;
- er is een discrepantie tussen de aanpak van recreatieve gebieden en van tuinen waar ook door kinderen gespeeld wordt;
- er moeten stalen per tuin genomen worden om dan de verdere stappen te bepalen;
- het is onmogelijk om delen van tuinen af te graven. Op termijn zal de gesaneerde zone terug verontreinigd raken door contact met grond uit de niet-gesaneerde zone in een tuin;
- de sanering pakt niet de blootstelling aan via stof omdat niet de volledige tuinen gesaneerd worden;
- het is onmogelijk om nu te bepalen waar later eventueel een moestuin kan komen. Dit zal voor problemen zorgen bij een verkoop;
- het volstaat niet om enkel de bovenste 70 cm te vervangen omdat het grondwater zeer ondiep staat tijdens natte periodes en dit de bodem opnieuw zal verontreinigen. Ook het grondwater moet worden aangepakt;
- de sanering biedt geen oplossing in het geval van later grondverzet. Het bodemsaneringsproject respecteert daarom het principe niet dat de 'vervuiler betaalt';
- het bodemsaneringsproject geeft geen duidelijkheid over wat er mag en kan met groenafval na de bodemsanering;
- er is een informatiestrategie nodig om het gesaneerde deel van tuin te markeren voor de toekomst;
- er is een tegenstrijdigheid in het bodemsaneringsproject aangezien aangegeven wordt dat onder een PFOS-concentratie van 3,8 µg/kg ds geen sanering nodig is, terwijl elders wordt geschreven

- dat voor de sanering tot op een diepte waarop de concentratie < 3 µg/kg ds is zal gesaneerd worden, met maximum tot op 70 cm;
- een bodemattest met vermelding van verontreiniging zorgt voor waardevermindering. Dit moet gecompenseerd worden;
 - de sanering moet worden afgestemd op de specifieke context en in overleg gebeuren met de betrokken inwoners, gebruikers en bestuurders. Er is nood aan duidelijke communicatie over de sanering;
 - de sanering moet realistisch zijn gelet op de beperkte capaciteiten voor het storten van PFAS-houdende gronden;
 - er zitten lacunes in de inventarisatie van gebieden met woonfunctie en met recreatieve functie. Er wordt geen rekening gehouden met reeds geplande herontwikkelingen. Onbebouwde percelen met bestemming als woongebied worden niet aangepakt;
 - de aanpak van gebieden met recreatieve functie is niet afgestemd op de specifieke situaties en reële noodzaak. Er moet een actieve consultatie komen om de sanering af te stemmen op de specifieke noden. De oprichting van een multidisciplinair team recreatie is aangewezen;
 - het is niet duidelijk hoe omgegaan moet worden met eigenaars die 'een deel van de tuin' willen laten saneren voor toekomstige aanleg van een groentetuin;
 - een eenmalige aanmelding om in te stappen in de sanering is onredelijk. Er moet een fonds worden opgericht om de eigenaars toe te laten de sanering uit te stellen tot het moment waarop ze nodig wordt geacht door de eigenaars;
 - er zijn bezorgdheden over bodemkwaliteit, verdichting en herstel. De werking van het multidisciplinair team residentieel, dat is opgericht naar aanleiding van de conformverklaring van het bodemsaneringsproject voor zone 1A, dient derhalve uitgebreid te worden met de projectzone van het huidige bodemsaneringsproject. Er moet net als in zone 1A een draaiboek worden opgesteld voor de bodemsanering;

Daarnaast zijn een aantal specifieke bezwaren en opmerkingen geformuleerd:

De eigenaar en de gebruiker van het hinderperceel aan de Antwerpsesteenweg 320 geven aan dat het terrein wordt gebruikt als bedrijfsterrein. Er wordt aangegeven dat overleg nodig is voor akkoord kan worden gegeven voor gebruik van het terrein in functie van de bodemsanering.

De eigenaar van het hinderperceel aan de Park & Ride in Melsele geeft aan dat de nodige afspraken gemaakt moeten worden met de beheerder van het terrein en met het lokaal bestuur om een gebruik van het terrein in functie van de bodemsanering mogelijk te maken.

De eigenaar van de school aan de Regenbooglaan en Schoolstraat geeft aan dat er een onthardingsproject gepland is en vraagt afstemming van de sanering met deze werken.

De gebruiker van de voetbalterreinen aan de Richard Orlentstraat in Zwijndrecht geeft aan dat onoordeelkundig aanvullen van de terreinen aanleiding kan geven tot instabiliteit of verdichting. Er wordt aangegeven dat er een drainagesysteem aanwezig is in de toplaag dat het risico loopt beschadigd te worden door de saneringswerken. Er wordt aangegeven dat de terreinen besproeiing nodig hebben waarvoor vandaag leidingwater gebruikt wordt gelet op de no regret-maatregelen. Er wordt daarom gevraagd om de aanleg van kunstgrasvelden als saneringsvariant te evalueren.

Er worden verder opmerkingen geformuleerd die buiten de scope van dit gefaseerd bodemsaneringsproject liggen. Deze opmerkingen worden dan ook niet behandeld in het kader van de beoordeling van dit bodemsaneringsproject. Het betreft opmerkingen over onder meer:

- de resultaten van het beschrijvend bodemonderzoek;
- het bodemsaneringsproject voor zone 1A en de overige nog op te stellen bodemsaneringsprojecten;
- algemene opmerkingen over PFAS-componenten.

Deze bezwaren en opmerkingen worden als volgt geëvalueerd door de OVAM:

- De kennisgeving door de OVAM van het bodemsaneringsproject is gebeurd in overeenstemming met artikel 81 van het Vlarebo. De eigenaars zijn aangeschreven en er zijn brieven verstuurd per adres om ook de gebruikers te bereiken. Bijkomend aan de vereisten van art. 81 van het Vlarebo is het bodemsaneringsproject ook digitaal ter beschikking gesteld op de website van de OVAM. Om de drempel te verlagen om opmerkingen en bezwaren over te maken, is een webformulier

op de OVAM-website geplaatst. De OVAM heeft een persbericht verstuurd en de gemeentes Zwijndrecht en Beveren hebben via hun kanalen het bericht verspreid. 3M Belgium heeft een infomarkt georganiseerd over het bodemsaneringsproject. Deze infomarkt is aangekondigd in de brief van de OVAM.

- De verontreiniging met PFAS betreft een gemengd-overwegend-historische verontreiniging. De sanering is er bijgevolg overeenkomstig art. 21, §1 en 27, §2 van het Bodemdecreet erop gericht om te vermijden dat de bodemkwaliteit een risico oplevert of kan opleveren tot nadelige beïnvloeding van mens of milieu door gebruik te maken van de beste beschikbare technieken die geen overmatig hoge kosten met zich meebrengen.
Uit het beschrijvend bodemonderzoek van 22 december 2023 blijkt dat er een humaan-toxicologisch risico uitgaat van de verontreiniging waarbij de grootste blootstelling gebeurt via consumptie van vrije uitloop kippeneieren en in mindere mate van het eten van lokaal geteelde fruit en groenten uit de eigen tuin. De voorgestelde saneringsvarianten zijn dan ook gericht op de zones waar eieren, groenten en fruit worden geteeld. Het niet volledig saneren van de tuinen is dus niet een inperking van de saneringsplicht van 3M Belgium maar een invulling ervan conform de bepalingen van het Bodemdecreet.
- Er wordt door verschillende bezwaariñdieners verwezen naar de aanpak van zone 1A waar wel een volledige leeflaagsanering van de tuinen voorzien is. De aanpak van zone 1A maakt het voorwerp uit van het bodemsaneringsproject van 29 juli 2022 dat op 27 oktober 2022 conform verklaard werd door de OVAM. Zone 1A is een gebied dat dicht bij het 3M-terrein gelegen is met hogere concentraties aan PFAS-componenten in het vaste deel van de aarde. Voorliggend bodemsaneringsproject betreft de aanpak van de verontreiniging in het vaste deel van de aarde in een gebied met lagere concentraties. Op basis van de afweging van verschillende saneringsvarianten, kan dit leiden tot een andere voorkeursvariant en dus andere saneringsdoelstellingen.
Voor de volledigheid geeft de OVAM mee dat de sanering in zone 1A ook geen volledige verwijdering van de verontreiniging inhoudt. De ontgraving is beperkt tot een diepte van 70 cm terwijl in deze zone ook verhoogde concentraties voorkomen op grotere diepte. Daarnaast zal omwille van de stabiliteit afstand gehouden worden bij het ontgraven van gebouwen, wegen en te behouden afscheidingen. Omwille van het behoud van waardevol groen zal ook ter hoogte van te bewaren bomen de top laag niet volledig ontgraven worden. Dit betekent dat ook in zone 1A een restverontreiniging zal achterblijven na de sanering.
Zoals blijkt uit bovenstaande beschrijving is een volledige verwijdering van de verontreiniging zelfs bij een maximale variant niet realistisch en wordt er verwacht dat er een restverontreiniging achterblijft na de sanering. Een bodemattest wordt nooit terug “blanco” na de uitvoering van een bodemsanering omdat de historiek van bodemonderzoeken en bodemsaneringsprojecten altijd vermeld wordt op het bodemattest. Bij aanwezigheid van een restverontreiniging na de sanering zal het bodemattest dit vermelden samen met eventuele gebruiksadviezen. Bovendien is ook nog een grondwaterverontreiniging met PFAS-componenten aanwezig waarvoor nog een bodemsaneringsproject moet worden opgesteld.
- Uit het beschrijvend bodemonderzoek van 22 december 2023 blijkt dat de grootste blootstelling gebeurt via consumptie van kippeneieren en in mindere mate via het eten van fruit en groenten uit de eigen tuin. De voorgestelde saneringsvariant is gericht op de zones waar eieren, groenten en klein fruit worden geteeld. Er wordt in het bodemsaneringsproject niet onderbouwd waarom blootstelling via fruit van bomen en van noten geen onderdeel uitmaakt van de aanpak.
- De weerhouden saneringsvariant bestaat voor tuinen uit een leeflaagsanering van zones bestemd voor (mogelijke) moestuinen en kippenrennen. Er wordt voorzien om een bevraging uit te voeren om na te gaan wie een moestuin of kippenren heeft of een moestuin wenst. Op de gronden waarvan wordt aangegeven dat er geen moestuin is of kan komen, wordt geen sanering uitgevoerd. Het is dus niet verplicht om een ontgraving te laten uitvoeren maar dit hangt af van het (mogelijke) gebruik van het terrein. Er wordt van uitgegaan dat wie aangeeft dat geen sanering nodig is, ook de gebruiksadviezen volgt om op het terrein geen groentetuin aan te leggen.
- Het bodemsaneringsproject voorziet een staalname per tuin van de aangemelde locaties. Op basis van de resultaten zal beslist worden of sanering vereist is en tot welke diepte gesaneerd moet worden (paragraaf 4.3.5 van het bodemsaneringsproject).
- Na de ontgraving wordt rond de ontgravingsput een geotextiel aangebracht als signaalfunctie (paragraaf 4.4.2.1). De aanpak van de risico's op verspreiding zijn het voorwerp van een van de gefaseerde bodemsaneringsprojecten die uiterlijk op 1 december 2024 moeten worden ingediend.
- Een bodemsaneringsproject heeft niet als doel om een regeling voor grondverzet uit te werken. Het Sitebesluit 'PFAS – 3M Zwijndrecht' legt aan 3M Belgium een tussenkomst op in de meerkosten voor grondverzet ten gevolge van de aanwezigheid van verontreiniging met PFAS.

- Het Bodemdecreet heeft niet als doel om een regeling voor verwerking van beheerresten en afvalstoffen uit het gebied uit te werken. Het Bodemdecreet voorziet geen regeling voor vergoeding van een mogelijke minwaarde ten gevolge van de aanwezigheid van bodemverontreiniging. Beide aspecten horen dus niet thuis in een bodemsaneringsproject.
- Er wordt jaarlijks een tussentijds rapport van de sanering opgesteld waarin de resultaten worden opgenomen van de gronden die dat jaar gesaneerd zijn. In het rapport wordt een plan opgenomen per tuin van de zone die gesaneerd is. Het rapport wordt bezorgd aan de eigenaars en gebruikers van de betrokken gronden. Het bodemsaneringsproject en het eindevaluatierapport van de sanering worden samen met de gebruiksdviesen vermeld op het bodemattest.
- Het bodemsaneringsproject voorziet om een sanering uit te voeren wanneer de PFOS-concentratie hoger is dan 3,8 µg/kg ds waarbij er ontgraven wordt tot een concentratie onder de 3 µg/kg ds met maximum tot op 70 cm diepte. Dit is geen tegenstrijdigheid.
- Gelet op de samenstelling van de bodem wordt er in het bodemsaneringsproject van uitgegaan dat de ontgraven bodem gestort moet worden. Met deze bodemsanering zou er 137.553 ton grond gestort worden (paragraaf 4.10). De stortcapaciteit voor PFAS-houdende grond is beperkt in Vlaanderen. Volgens de standaardprocedure 'Bodemsaneringsproject en beperkt bodemsaneringsproject' van augustus 2021 mogen enkel haalbare saneringsvarianten beschouwd worden. Het is onduidelijk of de weerhouden saneringsvariant wel haalbaar is.
- De verantwoordelijkheid voor communicatie over de uitvoering van de saneringsplicht ligt bij de saneringsplichtige. Afstemming op de specifieke context, duidelijke communicatie en overleg met eigenaars en gebruikers is noodzakelijk.
- Er wordt terecht opgemerkt dat er lacunes zitten in de inventarisatie van gebieden met woonfunctie en met recreatieve functie. Er wordt geen rekening gehouden met reeds geplande herontwikkelingen. Onbebouwde percelen met bestemming als woongebied worden in het bodemsaneringsproject niet aangepakt. Er is afstemming nodig met de gemeentes over de bestemming en het gebruik van de betrokken gronden.
- De aanpak van de gebieden met recreatieve functie vraagt gezien de diverse invulling van deze terreinen een locatiespecifieke aanpak. Er is afstemming nodig met de eigenaars, gebruikers en de gemeentes over het gebruik van het terrein en de impact hiervan op de blootstelling aan de verontreiniging.
- Het bodemsaneringsproject voorziet voor percelen waar vandaag geen moestuin is, maar dit wel gewenst is, de bewoners/eigenaars zich kunnen aanmelden om een deel van de tuin te laten saneren (paragraaf 2.7.6). Het is onduidelijk hoe omgegaan zal worden met de invulling van het begrip 'deel van de tuin'.
- Een gebruik van een terrein als hinderperceel in functie van de bodemsaneringswerken, is pas mogelijk na het afsluiten van een overeenkomst tussen de saneringsplichtige en de eigenaars en gebruikers van de betrokken gronden.

Voor de bespreking van de bezwaren met betrekking tot de aanmelding, het herstel na de saneringswerken, de inzet van multidisciplinaire teams en de aanpak van de verontreiniging in het grondwater wordt verwezen naar de evaluatie van het advies van de gemeente Zwijndrecht. Voor de bespreking van de bezwaren met betrekking tot de consumptie van eieren uit eigen tuin na de sanering, de aanpak van de blootstelling via stof en het verschil in aanpak van recreatieve gebieden en tuinen wordt verwezen naar de evaluatie van het advies van het Departement Zorg.

Advies

De OVAM heeft op 8 mei 2024 aan de onderstaande besturen en overheden gevraagd advies uit te brengen over het bovengenoemde gefaseerd bodemsaneringsproject:

- Gemeentebestuur Zwijndrecht
- Gemeentebestuur Beveren
- Agentschap Onroerend Erfgoed Antwerpen, Lange Kievitstraat 111-113 bus 53 in 2018 Antwerpen
- Agentschap voor Natuur en Bos Antwerpen, Lange Kievitstraat 111-113 bus 63 in 2018 Antwerpen
- Departement Zorg, Afdeling Preventief gezondheidsbeleid Antwerpen, Lange Kievitstraat 111-113 bus 31 in 2018 Antwerpen
- Gewestelijk omgevingsambtenaar RO, Departement Omgeving, Afdeling Gebiedsontwikkeling, Omgevingsplanning en -projecten, Koningin Maria Hendrikaplein 70 bus 90 in 9000 Gent
- Gewestelijk omgevingsambtenaar RO, Departement Omgeving, Afdeling Gebiedsontwikkeling, Omgevingsplanning en -projecten, Lange Kievitstraat 111-113 bus 52 in 2018 Antwerpen
- Gewestelijk omgevingsambtenaar Milieu Departement Omgeving, Afdeling Gebiedsontwikkeling, Omgevingsplanning en -projecten, Lange Kievitstraat 111-113 bus 61 in 2018 Antwerpen
- Vlaamse Milieumaatschappij, Dr. De Moorstraat 24-26 in 9300 Aalst

De onderstaande overheden of besturen hebben **nagelaten** om binnen de daarvoor voorziene termijn advies te geven:

- Agentschap voor Natuur en Bos Antwerpen, Lange Kievitstraat 111-113 bus 63 in 2018 Antwerpen
- Gewestelijk omgevingsambtenaar RO, Departement Omgeving, Afdeling Gebiedsontwikkeling, Omgevingsplanning en -projecten, Koningin Maria Hendrikaplein 70 bus 90 in 9000 Gent
- Gewestelijk omgevingsambtenaar RO, Departement Omgeving, Afdeling Gebiedsontwikkeling, Omgevingsplanning en -projecten, Lange Kievitstraat 111-113 bus 52 in 2018 Antwerpen
- Gewestelijk omgevingsambtenaar Milieu Departement Omgeving, Afdeling Gebiedsontwikkeling, Omgevingsplanning en -projecten, Lange Kievitstraat 111-113 bus 61 in 2018 Antwerpen
- Vlaamse Milieumaatschappij, Dr. De Moorstraat 24-26 in 9300 Aalst

Aangezien er geen advies verleend werd binnen de daarvoor voorziene termijn, wordt aangenomen dat een gunstig advies werd uitgebracht en wordt de procedure voortgezet.

De onderstaande overheden of besturen hebben een voorwaardelijk **gunstig** advies verleend:

- Gemeentebestuur Zwijndrecht
- Gemeentebestuur Beveren
- Agentschap Onroerend Erfgoed Antwerpen, Lange Kievitstraat 111-113 bus 53 in 2018 Antwerpen

De onderstaande overheden of besturen hebben een **ongunstig** advies verleend:

- Departement Zorg, Afdeling Preventief gezondheidsbeleid Antwerpen, Lange Kievitstraat 111-113 bus 31 in 2018 Antwerpen

Het **gemeentebestuur van Zwijndrecht** (GZ) verleent gunstig advies mits rekening gehouden wordt met de volgende voorwaarden:

- De eerder door de gemeente aangegeven voorbehouden en de onderzoeksnoden dienen conform de eerder verleende adviezen ook in dit bodemsaneringsproject ingeschreven te worden.
- Er dient in een redelijke aanmeldings- en instaptermijn te worden voorzien, met harde garanties op een eenvoudige regeling voor de langere termijn, met name de oprichting van een saneringsfonds voor grondverzet en mogelijke wijzigingen in gebruik/bestemming.
- Zonder een dergelijke regeling is het voorstel van bodemsaneringsproject ontoereikend. Er dient aangetoond te worden dat de vervuiling in het grondwater, die in deze fase niet weggenomen zal

worden, geen negatief effect kan hebben op de sanering van het vaste deel van de bodem zodat er nieuwe sanering nodig is. Indien hier een risico bestaat, dienen voorzorgsmaatregelen getroffen te worden. Idealiter is een invasieve bodemsanering op perceelsniveau evenwel éénmalig en finaal, waarbij alle doelstellingen naar bodem en grondwater (humaan-ecotox) behaald worden.

- De oplijsting van gebieden met woonfunctie en recreatiegebieden binnen de projectzone dient te worden vervolledigd.
- Voor elke openbare recreatiezone (parken, speel- en sportterreinen) dient in functie van het feitelijk gebruik en de feitelijke context een aanpak op maat te worden uitgewerkt in samenspraak met alle betrokken partijen (eigenaars/gebruikers), om een duurzaam huidig en toekomstig gebruik te garanderen.
- Daarbij is het aangewezen om enige coherentie in de aanpak van openbare en private recreatiezones (private tuinen) te bewerkstelligen. De saneringsplichtige voorziet in een regeling waarbij het houden van sierpluimvee opnieuw mogelijk wordt. In die optiek dient te worden aangestipt dat het weghalen en niet terugplaatsen van kippenrennen geen saneringsmaatregel conform het bodemdecreet kan zijn.
- Een risicogebaseerde aanpak op maat is nodig voor de opstart van o.a. kinderdagverblijven waarbij de tuin als recreatiezone zou worden gebruikt.
- Een aanpak op maat is ook nodig voor bijzondere tuinen zoals bv. Natuurtuin Delant, Neerstraat 111.
- Een gebruiker-eigenaar die een zone voor moestuin laat saneren, moet de vrijheid krijgen om dit voor de toekomst te doen. In die optiek dient de saneringsplichtige erop te worden gewezen dat het niet terugplaatsen van sierplanten geen saneringsmaatregel conform het bodemdecreet kan zijn.
- Analoog aan de voorwaarden die voortvloeiden uit het BSP voor de zone 1A, voorziet de saneringsplichtige in de oprichting van een Multidisciplinair Team, al dan niet te koppelen aan de huidige multidisciplinaire teams voor de zone 1A, waarin eveneens een afvaardiging van de getroffen inwoners zetelt
- De saneringsplichtige dient een gedetailleerd draaiboek voor de praktische uitvoering van de sanering op te maken, zowel op niveau van de saneringszone, alsook op perceelsniveau. Dit draaiboek wordt opgemaakt in samenspraak met de gemeente, de gemeentelijk consultant en de OVAM alvorens de sanering wordt aangevat.
- Om inklinking en verdichting te monitoren dient een nazorgperiode van min. 1 jaar te worden voorzien na sanering
- Bij de aanvulling moet aandacht besteed worden aan de fysicochemische en biologische kwaliteit van de aangevoerde bodem. De aanvoergrond moet van goede kwaliteit zijn, en moet bodemverbeteraar voor het opstarten van het organisch leven vrij van PFAS zijn. Bij de uitvoering van de werken en de aanvulling moet aandacht besteed worden aan het voorkomen en indien nodig het rechtzetten van verdichting van de bodem. De uitwerking hiervan maakt deel uit van het op te maken algemeen draaiboek.

Het advies van het **gemeentebestuur van Zwijndrecht** wordt als volgt geëvalueerd:

Het voorliggende gefaseerd bodemsaneringsproject volgt op het beschrijvend bodemonderzoek van 22 december 2023. In de beslissing van de OVAM van 20 februari 2024 met betrekking tot dit beschrijvend bodemonderzoek is aangegeven dat die beslissing geen beëindiging inhoudt van de saneringsplicht van 3M Belgium met betrekking tot de uitvoering van bodemonderzoek. De OVAM houdt zich het recht voor om 3M Belgium op basis van nieuwe inzichten een verplichting tot bijkomende beschrijvend bodemonderzoeken op te leggen, zoals reeds gebeurd is met de beslissing van 16 februari 2024 met betrekking tot de nieuwe verontreiniging met PFAS-componenten.

Het voorliggend bodemsaneringsproject betreft een gefaseerd bodemsaneringsproject voor de aanpak van het humaan-toxicologisch risico van de verontreiniging in vaste deel van de aarde. De gefaseerde bodemsaneringsprojecten met betrekking tot de overige media en overige risico's moeten uiterlijk op 1 december 2024 worden ingediend. Op het moment dat de sanering die voorzien is in voorliggend bodemsaneringsproject van start zal gaan, zal er zicht zijn op de aanpak van de overige aspecten van de bodemverontreiniging.

In de beslissing van de OVAM van 27 oktober 2022 over het eerste gefaseerde bodemsaneringsproject van 29 juli 2022 is opgenomen dat voor de start van de bodemsaneringswerken per perceel moet worden nagegaan of de mogelijkheid bestaat tot een relevante herverontreiniging van de gebruikte bodem voor aanvulling omwille van een grondwaterverontreiniging met PFAS. Indien deze kans niet kan worden uitgesloten moet de kwaliteit

van het vaste deel van de bodem worden opgevolgd en maatregelen genomen worden om herverontreiniging te voorkomen. Het is aangewezen dat een gelijkaardige controle gebeurt in het kader van de werken voorzien in het voorliggende bodemsaneringsproject.

Een bodemsaneringsproject stelt de wijze vast waarop bodemsaneringswerken worden uitgevoerd en de eventuele nazorg wordt verzekerd. De uitwerking van een regeling voor grondverzet maakt geen deel uit van een bodemsaneringsproject. Op 31 maart 2023 heeft de Vlaamse Regering het sitebesluit 'PFAS 3M - Zwijndrecht' genomen. Artikel 3 van dit sitebesluit bepaalt een regeling voor grondverzet.

In de beslissing van de OVAM van 27 oktober 2022 over het eerste gefaseerde bodemsaneringsproject van 29 juli 2022 is al aangegeven dat er een globaal draaiboek moet worden opgesteld voor de sanering dat het kader vormt voor perceelspecifieke draaiboeken. In de beslissing van 27 oktober 2022 zijn voorwaarden opgenomen met betrekking tot het voorkomen van verdichting, de aanvulling van de ontgravingszone en de oprichting van multidisciplinaire teams. Het is aangewezen dat gelijkaardige stappen wordt voorzien in functie van de werken die voorzien zijn in het voorliggende bodemsaneringsproject.

Het GZ vraagt een redelijke aanmeldings- en instaptermijn voor de uitvoering van de bodemsaneringswerken. Gelet op de omvang van het te saneren gebied en de moeilijke bereikbaarheid van sommige tuinen, is het aangewezen dat de sanering systematisch wordt aangepakt. Een spreiding van de aanmeldingen in de tijd zou de efficiëntie van de sanering bemoeilijken. Een verlengde aanmeldingstermijn zou in veel gevallen bovendien enkel een uitstel zijn van de (weliswaar niet eenvoudige) keuze om al dan niet de zone van een mogelijke latere moestuin te laten saneren.

Het GZ wijst op onvolledigheden in de oplistings van gebieden met woonfunctie en gebieden met recreatieve functie. Het GZ wijst op de noodzaak van een aanpak op maat van de recreatieve gebieden. Het GZ wijst op de noodzaak tot afstemming van de aanpak van openbare recreatiezones (parken, speel- en sportterreinen) en private recreatiezones (tuinen). Het GZ wijst hiermee terecht op onvolledigheden en inconsequenties in het bodemsaneringsproject.

Het GZ vraagt om voorwaarden op te leggen voor het herstel van gesaneerde zones. Het Bodemdecreet en het VLAREBO regelen onder meer de bodemsanering van verontreinigde gronden. In het kader van de bodemwetgeving heeft het begrip 'bodemsanering' de volgende betekenis: artikel 2, 21° BD Bodemsanering is het behandelen van bodemverontreiniging door : a) het opstellen van een bodemsaneringsproject of een beperkt bodemsaneringsproject; b) het uitvoeren van bodemsaneringswerken (dit zijn werken ter uitvoering van een bodemsaneringsproject of beperkt bodemsaneringsproject: art. 2,22° Bodemdecreet); c) het uitvoeren van een eidevaluatieonderzoek. Het begrip 'behandelen van bodemverontreiniging' betekent het 'wegnemen, neutraliseren, immobiliseren, isoleren of afschermen van de bodemverontreiniging' (artikel 2,20° Bodemdecreet).

Artikel 47, §1 Bodemdecreet omschrijft de doelstelling en draagwijdte van een bodemsaneringsproject: een bodemsaneringsproject stelt de wijze vast waarop bodemsaneringswerken worden uitgevoerd en de eventuele nazorg wordt verzekerd.

Hieruit kan afgeleid worden dat de bodemsaneringswerken zoals die moeten worden uitgewerkt in het bodemsaneringsproject enkel betrekking hebben op bodemsanering in de decretaal omschreven betekenis van het wegnemen, neutraliseren, immobiliseren, isoleren of afschermen van de bodemverontreiniging. Dit omvat niet het volledig herstel van de te saneren grond na de bodemsaneringswerken, noch verplichtingen om een eventuele opwaardering uit te voeren of een mogelijke integratie te voorzien met andere projecten. Het bodemsaneringsproject voorziet een functioneel herstel van tuinen als onderdeel van de bodemsaneringswerken en dus als element van de saneringsplicht van de saneringsplichtige in het kader van het Bodemdecreet. Het is in het kader van het Bodemdecreet dus niet mogelijk om aan 3M Belgium een volledig herstel van de tuinen op te leggen, zoals bijvoorbeeld het terugplaatsen van rennen voor sierkippen of sierplanten. Het spreekt voor zich dat het in functie van het vinden van draagvlak voor de uitvoering van bodemsaneringswerken wel aangewezen is dat er een regeling hiervoor wordt uitgewerkt door 3M Belgium.

Op 31 maart 2023 heeft de Vlaamse Regering het sitebesluit 'PFAS 3M - Zwijndrecht' genomen met een bundeling van maatregelen rond bodemverontreiniging, gezondheid en natuurbescherming. De OVAM wijst er op dat de Vlaamse Regering in het sitebesluit (artikel 6, §1) aan 3M Belgium als saneringsplichtige oplegt de schade als gevolg van de uitvoering van bodemsaneringswerken volledig

te herstellen.

Het **gemeentebestuur van Beveren** (GB) merkt op dat de voorgestelde werkwijze ook van toepassing moet zijn op toekomstige woon-, verkavelings- en recreatieprojecten. Het GB merkt op dat er zich in de hoek van de Vossenstraat in Melsele een speelploegje bevindt dat niet als dusdanig opgenomen is in het bodemsaneringsproject.

Het advies van het **gemeentebestuur van Beveren** wordt als volgt geëvalueerd:

Zoals in de evaluatie van de bezwaren uit het openbaar onderzoek al aangegeven, houdt het bodemsaneringsproject geen rekening met geplande herontwikkelingen. Dit is een hiaat in de aanpak.

Het speelploegje aan de Vossenstraat is opgenomen als perceel met woonfunctie in het bodemsaneringsproject. Er zitten tegenstrijdigheden in het al dan niet opnemen van gronden in het bodemsaneringsproject en in het gebruik dat in het bodemsaneringsproject aan het perceel wordt toegekend. Er is afstemming nodig met de betrokken gemeentes.

Het **Agentschap Onroerend Erfgoed** (AOE) geeft een gunstig advies omdat de handelingen geen afbreuk doen aan de bescherming van de beschermde landschappen en monumenten die binnen de saneringsperimeter liggen. AOE stelt dat de voorgestelde werkwijze met name het afgraven en aanvullen van de toplaag vermoedelijk wel aanvaardbaar is en dat van zodra geweten is welke beschermde terreinen gesaneerd worden de impact geëvalueerd kan worden.

Het AOE merkt op dat ter hoogte van de Defensieve Dijk een voormalig stort is aangeduid als mogelijk te saneren grond. Het AOE geeft aan dat het voor haar een optie is om de historische gracht opnieuw te herstellen in plaats van deze opnieuw aan te vullen tot het huidige maaiveld.

Het advies van het **Agentschap Onroerend Erfgoed** wordt als volgt geëvalueerd:

Het bodemsaneringsproject houdt geen reliëfwijzigingen in. Alle ontgraven zones worden opnieuw aangevuld tot aan het maaiveld. Bijgevolg is er geen impact op eventuele beschermde landschappen. Het niet aanvullen van een historische gracht is geen functionele ingreep in het kader van een bodemsanering.

Het **Departement Zorg** (DZ) geeft een ongunstig advies omdat zij niet akkoord gaat met de voorgestelde saneringsvarianten.

Het DZ geeft aan dat het bodemsaneringsproject geen maatregelen voorstelt voor het risico op verspreiding van de verontreiniging ten gevolge van stofvorming.

Het DZ geeft aan dat het bodemsaneringsproject voor recreatieve gebieden een leeflaagsanering voorziet van 30 cm. Voor tuinen van particulieren wordt een leeflaagsanering voorzien van moestuinen en kippenrennen tot 70 cm. Het DZ merkt op: "Als ter hoogte van de recreatieve gebieden een bepaalde doelstelling vooropgesteld wordt, namelijk blootstelling van kinderen aan PFAS-houdende grond voorkomen, moet ook ter hoogte van de particuliere percelen deze doelstelling meegenomen worden. Er mag geen discrepantie zijn in de saneringsaanpak tussen de twee gebieden, niet in het minst om discussie te vermijden. Aangezien een volledige tuinsanering een ingrijpende maatregel is die niet voor iedereen noodzakelijk of gewenst is, kan dit op vrijwillige basis gebeuren, gezien het risico vooral uitgaat van consumptie van eigen eieren en lokaal geteeld fruit en groenten."

Het DZ merkt op dat kippenrennen niet hersteld zullen worden aangezien uit het beschrijvend bodemonderzoek is gebleken dat bij gronden die voldoen aan de richtwaarde van 3 µg/kg ds voor PFOS er al een overschrijding is van de PFOS-norm van 1 µg/kg ww voor eieren. Het DZ acht het niet meer toelaten van kippenrennen na de sanering een verregaande maatregel. Het DZ stelt voor om de mensen de vrije keuze te laten om nog kippen te kunnen houden en hen als onderdeel van de monitoring/nazorg daarin te begeleiden door middel van bemonstering van hun eieren naar analogie met de staalnames van fruit en groenten uit eigen tuin die voorzien zijn na afloop van de sanering.

Het DZ geeft aan dat duidelijk gecommuniceerd moet worden aan de bewoners dat de gebruiksadviezen m.b.t. grondwatergebruik van kracht blijven, ook na de sanering van het vaste deel van de aarde.

Het DZ benadrukt dat de aanrijking van het binnenmilieu met PFAS-houdend stof zo veel als mogelijk vermeden moet worden. Zoals opgenomen in het stofactieplan als bijlage bij het bodemsaneringsproject kunnen best ramen en deuren zoveel mogelijk gesloten blijven, maar moet ook opgelet worden om bij betreding van de woning te vermijden grond/stof van buitenaf mee binnen te nemen. Na de ontgraving is een reiniging voorzien van de buitenkant van de woning door de saneringsaanemer. Een binnenstofmeting zowel voor als na de sanering kan bepalen of ontstopping binnenshuis noodzakelijk is. Of zo een meting uitgevoerd wordt, kan bijvoorbeeld afhankelijk zijn van de gemeten grondconcentratie in de tuin. Los daarvan moet er aan de bewoners aanbevolen te worden om hun woning goed met nat te poetsen na sanering van hun tuin of buurtuinen.

Het advies van het **Departement Zorg** wordt als volgt geëvalueerd:

Het bodemsaneringsproject is gefaseerd opgesteld zoals onderbouwd in paragraaf 1.4 van het rapport. Het voorliggend gefaseerd bodemsaneringsproject heeft betrekking op de aanpak van het humaan-toxicologisch risico voor de verontreiniging in het vaste deel van de aarde. De uitwerking van maatregelen voor het aanpakken van het risico op verspreiding van de verontreiniging ten gevolge van stofvorming maakt geen voorwerp uit van dit bodemsaneringsproject.

Het DZ wijst terecht op een inconsequentie tussen de benadering van particuliere tuinen en van recreatieve gebieden in het bodemsaneringsproject. Het beschrijvend bodemonderzoek besluit dat er geen humaan-toxicologisch risico is voor de verontreiniging in recreatieve gebieden. In het bodemsaneringsproject wordt wel een actieve sanering van deze gebieden voorgesteld met als doel het vermijden van rechtstreeks contact van spelende kinderen met verontreinigde grond. In particuliere tuinen spelen nochtans ook kinderen. Hoewel er geen bezwaar is tegen het verder saneren dan noodzakelijk is op basis van de besluiten van het beschrijvend bodemonderzoek, leidt in dit geval het verschil in benadering van eenzelfde terreingebruik (buiten spelende kinderen) tussen verschillende gebruikstypes (woongebied versus recreatieve gebieden) tot een niet uit te leggen saneringsaanpak.

Het bodemsaneringsproject voorziet vervanging van de leeflaag in zones van moestuinen en kippenrennen door propere bodem. Uit het beschrijvend bodemonderzoek van 22 december 2023 en uit recent wetenschappelijk onderzoek¹ blijkt dat ook in bodems met concentraties aan PFOS onder de toetsingswaarde-richtwaarde concentraties in kippeneieren kunnen worden gemeten boven het Europees maximumgehalte. Op het moment van de beoordeling van het eerste gefaseerde bodemsaneringsproject van 29 juli 202 voor 'subzone 1A' was dit inzicht er nog niet. Het uitwerken van een werkwijze over hoe omgegaan moet worden met eieren uit eigen tuin op propere bodems, vormt geen onderdeel van de verplichtingen in het kader van het Bodemdecreet.

Als onderdeel het draaiboek voor de sanering van zone 1A van 20 april 2023 werd door ERM een stofactieplan opgesteld. De inhoud van dit stofactieplan werd door ERM afgestemd met het Departement Zorg (toenmalig Agentschap Zorg en Gezondheid). De OVAM merkt op dat hoewel er lagere concentraties worden gemeten in het vaste deel van de aarde in het projectgebied van het voorliggend bodemsaneringsproject, de door DZ voorgestelde maatregelen verder gaan dan het stofactieplan voor zone 1A. Er is afstemming nodig tussen de bodemsaneringsdeskundige en DZ over de maatregelen van het stofactieplan.

Watertoets

Bij haar beoordeling heeft de OVAM rekening gehouden met de bepalingen van het decreet van 18 juli 2003 betreffende het integraal waterbeleid, gecoördineerd op 15 juni 2018, en het besluit van de Vlaamse Regering van 20 juli 2006 tot vaststelling van nadere regels voor de toepassing van de watertoets, inzonderheid op artikel 4 over de waterparagraaf. In het kader van de watertoets diende geen extern advies gevraagd te worden.

Aanvullende opmerkingen OVAM

De evaluatie door de OVAM is opgenomen in de bespreking van de bezwaren, opmerkingen en

- 1 Lasters, R., Van Sundert, K., Groffen, T., Buytaert, J., Eens, M., Bervoets, L., 2023. Prediction of perfluoroalkyl acids (PFAAs) in homegrown eggs: Insights into abiotic and biotic factors affecting bioavailability and derivation of potential remediation measures. *Environment International* 181.

adviezen. De OVAM heeft de volgende bijkomende opmerkingen:

- Het bodemsaneringsproject voor zone 1A van 29 juli 2022 voorziet voor de aanpak van humaan-toxicologisch risico voor de verontreiniging in het vaste deel van de aarde in het Vredebos een leeflaagsanering van 70 cm van de toegankelijke paden en de open ruimtes. In voorliggend bodemsaneringsproject wordt een leeflaagsanering van 30 cm voorzien van alle onverharde delen van gebieden met een recreatieve functie. In voorliggend bodemsaneringsproject wordt, hoewel de concentraties in het project lager zijn, een meer verregaande saneringsvariant voorgesteld voor gebieden met een vergelijkbaar gebruik. Dit verschil in benadering leidt tot een niet uit te leggen saneringsaanpak.
- De OVAM wijst 3M Belgium op de bepalingen van artikel 6 §1 van het Sitebesluit 'PFAS 3M – Zwijndrecht' waarin opgelegd wordt dat 3M Belgium als saneringsplichtige de schade als gevolg van de uitvoering van bodemsaneringswerken volledig moet herstellen.

Op basis van de bovenstaande evaluatie van de adviezen, bezwaren en opmerkingen bestaat er aanleiding tot het opleggen van wijzigingen aan of aanvullingen op het gefaseerd bodemsaneringsproject.

Besluit

Artikel 1. Uitspraak in verband met conformiteit

De OVAM verklaart dat het bovenvermeld gefaseerd bodemsaneringsproject met de titel 'Gewijzigd eerste gefaseerd bodemsaneringsproject - Percelen met woonfunctie en recreatieve gebieden ten zuiden van de E34 - deel aanpak humaan-toxicologisch risico voor PFAS in het vaste deel van de aarde' **niet conform** aan de bepalingen van het Bodemdecreet is.

Art. 2. Aanvullingen - Wijzigingen

De OVAM legt de volgende wijzigingen en aanvullingen op:

- er is verduidelijking nodig over het verschil in aanpak van blootstelling via groenten, klein fruit, boomfruit en noten;
- er moet duidelijkheid zijn over de haalbaarheid van de voorgestelde saneringsvarianten;
- er is een eenduidige aanpak nodig met betrekking tot een mogelijke maatregelen voor blootstelling via stof tussen woongebieden en gebieden met een recreatieve functie;
- er is afstemming nodig tussen de bodemsaneringsdeskundige en het Departement Zorg over de maatregelen van het stofactieplan;
- er is afstemming nodig met de gemeentes over de bestemming en het (huidige en toekomstige) gebruik van de betrokken gronden;
- er moet duidelijkheid zijn over hoe omgegaan zal worden met het saneren van 'een deel van de tuin' in het geval dit deel uitmaakt van de weerhouden saneringsvariant;
- er is afstemming nodig met de eigenaars, gebruikers en de gemeentes met betrekking tot de gebieden met recreatieve functie over het gebruik van het terrein en het gevolg hiervan op de blootstelling aan de verontreiniging.

Art. 3. Termijn

Het gewijzigd gefaseerd bodemsaneringsproject met aanpassing aan de hierboven gevraagde aanvullingen of wijzigingen moet ten laatste op 15 oktober 2024 aan de OVAM worden overgemaakt.

te Mechelen, 26.07.2024
Voor Ann Cuyckens, afdelingshoofd

Renée Hoebeke
deskundige